فصلنامه‌ی مطالعات توسعه‌ی اجتماعی- فرهنگی، دوره‌ی دوم، شماره‌ی٤، بهار ۹۳، صفحات ۱۷۵-۲۰۲

مشارکت در اداره‌ی امور شهری: تجارب، آسیب‌ها و زمینه‌ها؛ مطالعه‌ای در محله‌های منطقه‌ی ٤ شهرداری تهران[۷۶]

جمال عبداله‌پور[۷۷]،حسن مختارپور[۷۸]،رجبعلی مختارپور[۷۹]

تاریخ دریافت: ۱۳۹۲/۰۸/۲۰ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۳/۰۱/۱۸

چکیده

نظر به اهمیت موضوع مشارکت به‌عنوان یکی از شاخص‌های توسعه‌ی اجتماعی به‌ویژه در اداره‌ی امور شهر به‌عنوان کانون زندگی مدرن، مقاله‌ی حاضر تلاش دارد به‌بیان تجارب همکاری و مشارکت شهروندان محله‌های منطقه‌ی ٤ شهرداری تهران در حوزه‌ی اداره‌ی امور شهر پردازد و آن را آسیب‌شناسی و زمینه‌های آن را تبیین کند. اطلاعات مورد نیاز در محورهای یاد شده با استفاده از روش تحقیق کیفی مبتنی بر تکنیک بحث گروهی متمرکز، گردآوری شده است. در این زمینه پنج جلسه بحث گروهی متمرکز با حضور اعضای شورایاری‌های محله‌های بیست گانه‌ی منطقه‌ی چهار تشکیل گردید. شورایاران به‌عنوان نمایندگان محلات، آگاهی و شناخت کافی به محلات دارند از این‌رو منبع مناسبی در اخذ اطلاعات در محورهای مذکور هستند. یافته‌های تحقیق بیان کننده آن است که نمونه‌هایی از مشارکت و همکاری شهروندان در حوزه‌ی مدیریت شهری به‌ویژه حوزه‌ی وظایف شهرداری وجود دارد، لیکن مشارکت شهروندان با آسیب‌ها و مشکلاتی نیز روبه‌رو بوده که می‌توان در سه محور آسیب‌های مرتبط با ویژگی‌های جمعیتی و سکونت گاهی منطقه، آسیب‌های مرتبط با نهاد مدیریت شهری (شهرداری) و آسیب‌های نشأت گرفته از ویژگی‌های شهروندان بیان کرد. ضمن آن‌که زمینه‌هایی نظیر فعالیت شورایاری در سطح محلات، وجود سطح بالای تجارب مشارکتی در امور مذهبی و خیریه، فعالیت اماکن مذهبی و نهادهای دینی در سطح محلات و وجود نخبگان در سطح محلات، می‌توان به منزله‌ی ظرفیت‌هایی قلمداد کرد که با استفاده از آن‌ها مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهری را بهبود بخشید.

واژه‌های کلیدی: مشارکت، تجارب مشارکتی، آسیب‌شناسی مشارکت، زمینه‌های مشارکت، منطقه‌ی ٤ تهران.

---

[۱]- این مقاله از مطالعات طرح پژوهشی «راهکارهای جلب مشارکت شهروندان در حوزه‌ی وظایف شهرداری منطقه‌ی ٤ تهران» استخراج شده که توسط گروه مشاوران راهبرد فردا برای شهرداری منطقه‌ی ٤ انجام شده است. نویسندگان بر خود لازم می‌دانند از مدیران و کارشناسان شهرداری به ویژه حوزه‌ی معاونت هماهنگی و برنامه‌ریزی و معاونت اجتماعی، شورایاران و سایر شهروندان منطقه که نهایت همکاری را در انجام این مطالعه داشتند، سپاس‌گزاری کنند.

[۲]- دانشجوی دکترای تخصصی جامعه‌شناسی دانشگاه تهران،(نویسنده مسؤول) jamalabdollahpour@gmail.com

[۳]- کارشناسی ارشد مدیریت محیط‌زیست از دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات تهران hmokhtarpoor@yahoo.com

[٤]- کارشناسی ارشد جغرافیای انسانی از دانشگاه تهران ramokhtarpour@yahoo.com

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مقدمه

در جوامع امروزی افزایش جمعیت، تنوّع و پیچیدگی نقش‌ها و روابط، افزایش سواد و آگاهی، گسترش رسانه‌های همگانی به‌همراه هزینه‌های سنگین اقتصادی اجتماعی اداره‌ی متمرکز امور و وجود پشتوانه‌های قانونی، سبب شده که شیوه‌های مشارکتی در اداره‌ی امور شهرها مورد توجه قرار گیرد. اگرچه مردم در شهرهای کشورمان از دیرباز در اداره‌ی برخی فضاهای عمومی شهر مشارکت داشتند (علوی‌تبار، ۱۳۷۹)؛ حیات شهری ایران عاری از ویژگی‌های مدنی و شهروندی بوده است و فقط تصمیمات یک جانبه مرکز سیاسی در اداره‌ی امور شهرها چارچوب امور را تعیین می‌کرد (حکمت‌نیا و موسوی، ۱۳۸۵: ۱۳۲). با پیروزی انقلاب اسلامی و تأکید قانون اساسی بر اداره‌ی امور کشور با اتکا به آرای عمومی، گامی تازه در تحقق مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهر برداشته شد. برگزاری انتخابات شوراهای اسلامی شهر در سال ۱۳۷۸ و به‌تبع آن شکل‌گیری نهاد شورایاری در شهر تهران و به تدریج در دیگر شهرهای بزرگ؛ بسترهای قانونی مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهر را تقویت کرده است که باعث شد تا شهروندان فرصت‌های بالقوه‌ی بیش‌تری برای مشارکت در اداره‌ی امور شهری داشته باشند. شهرداری به‌عنوان مهم‌ترین نهاد مدیریت شهری تهران، تلاش کرده با اتخاذ رویکردی اجتماعی از این ظرفیت‌های قانونی، بهره گیرد و بسترهای مشارکت در اداره‌ی امورشهری را با محوریت محله فراهم کند.

اهمیت مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهری و بسترسازی برای تحقق آن به‌عنوان یکی از شاخص‌های توسعه‌ی اجتماعی به‌ویژه در تهران؛ پژوهشگران، سیاست‌گذاران و مدیران را با سؤالاتی از قبیل چگونگی و چرایی وضعیت موجود مشارکت و آسیب‌های آن مواجه می‌سازد. اگرچه آمارنامه‌ها و نظرسنجی‌های شهرداری در مناطق ۲۲گانه و پژوهش‌هایی که در این حوزه،مانند الشوکی (۱۳۸۳)، عبداله‌پور و دیگران (۱۳۹۰) و عبداله‌پور و دیگران (۱۳۹۲) انجام گرفته؛ وضعیت مشارکت شهروندان را در اداره‌ی امور شهری پایش و بررسی کرده است لیکن این مطالعات بیش‌تر پیمایشی و کمّی بوده و میزان مشارکت و عوامل مرتبط با آن را مورد کاوش قرار داده‌اند. چنین رویکردی، جنبه‌های تجارب گروهی مشارکتی و ماهیت آن، فرایندها و نیز ریشه‌ها، زمینه‌ها و آسیب‌های آن را نمی‌تواند به‌طور عمقی دریابد. از این‌رو به‌منظور فهم بهتر مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهری و بهره‌برداری از این ظرفیت و یا پیشگیری، رفع و اصلاح آسیب‌های آن، ضروری است با رویکردی کیفی نیز به بررسی در این زمینه پرداخت. در پژوهش حاضر با اتخاذ رویکردی کیفی و مطالعه‌ی موردی محلات منطقه‌ی چهار شهرداری تهران، ماهیت

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

تجارب مشارکت شهروندان ساکن در این محلات در اداره‌ی امور شهری، آسیب‌ها و زمینه‌های تقویت‌کننده‌ی آن بررسی شده است.

۲- مبانی مفهومی و نظری

۲-۱ مبانی مفهومی

مشارکت دربرگیرنده‌ی انواع کنش‌های فردی و گروهی به‌منظور دخالت در تعیین سرنوشت خود و جامعه و تأثیر نهادن بر فرایندهای تصمیم‌گیری درباره‌ی امور عمومی است (طوسی، ۱۳۷۰). مشارکت می‌تواند درگیری در سطوح مختلف طراحی، اجرا و ارزشیابی برنامه‌ها و بهره‌برداری از منافع آن باشد. مشارکت را می‌توان کنشی آگاهانه، داوطلبانه، جمعی و کم و بیش سازمان‌یافته‌ی افراد و گروه‌ها در جهت اهداف، نیازها و منافع جمعی در همه‌ی سطوح کلان، میانی و خرد تعریف کرد (واعظ مهدوی و همکاران، ۱۳۸۷). علوی‌تبار (۱۳۷۹)، مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهر را به‌عنوان بخش مهمی از مشارکت اجتماعی بر مبنای نوع مشارکت، زمینه‌ی مشارکت و سازماندهی مشارکت طبقه‌بندی کرده است. برحسب نوع مشارکت، سه الگوی مشارکت در تصمیم‌گیری و مدیریت، مشارکت در تأمین مالی هزینه‌ی انجام طرح‌ها و مشارکت در تأمین نیروی انسانی لازم برای انجام یک فعالیت خاص را از یک دیگر متمایز ساخت. الگوی مبتنی بر زمینه‌ی مشارکت، مواردی مانند مشارکت در فعالیت‌های عمرانی، امور محیط‌زیست، امور تأمین ایمنی شهر، فعالیت‌های نظارتی، خدمات شهری و امور رفاه اجتماعی را شامل می‌شود. برحسب نوع سازماندهی، دو نوع سازماندهی الگوهای مشارکت وجود دارد: ۱- تشکّل‌های خودجوش و خودانگیخته مبتنی بر تجربیات شخصی و سنن اجتماعی،۲- تشکّل‌های رسمی یا نسبتاً رسمی و برانگیخته بر مبنای دستاوردهای فنون مدیریتی جدید (همان).

در این پژوهش تلاش شده تا تجارب مشارکتی شهروندان مبتنی بر فعالیت‌های دسته‌جمعی و یا انفرادی در زمینه‌های گوناگون اداره‌ی امور شهر و بر اساس نوع مشارکت و سازماندهی سنتی یا نوین آن به بحث و بررسی گذاشته شود. تحلیل در این حوزه‌ی مفهومی کمک می‌کند تا به درک بهتری از آسیب‌های مشارکت شهروندان (شناسایی مشکلات، کاستی‌ها و موانع و تبیین آن) و زمینه‌ها و بسترهای بالفعل و بالقوه‌ی آن دست یافت. البته ناگفته نماند که فقط تعریف و تصریح فضای مفهومی در تحلیل چنین موضوعاتی کفایت نمی‌کند بلکه لازم است تا فضای نظری نیز که مبتنی بر شناخت عوامل مرتبط با انجام مشارکت و فرایندهای آن است، تبیین و تشریح گردد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

۲-۲ مبانی نظری

نظریه‌پردازان گوناگونی به‌بیان عوامل، زمینه‌ها و شرایط تحقّق مشارکت و موانع آن پرداخته‌انـد که تبیین‌کننده‌ی بخشی از واقعیت رفتار مشارکتی است. نظر به رویکرد ترکیبـی پـژوهش حاضـر، تلاش شده تا عوامل مرتبط با مشارکت، از دیدگاه‌های نظری همان‌طور که در جدول شماره‌ی یک ارائه شده؛ استخراج و در تحلیل تجارب مشارکتی و آسیب‌ها و زمینه‌های آن لحاظ شود.

جدول شماره‌ی یک- عوامل و شرایط مرتبط با مشارکت

عوامل و شرایط	نوع ارتباط	نظریه‌پرداز
بی‌قدرتی	–	اولسن، دوایت دین، هانتینگتون و نلسون (علوی‌تبار، ۱۳۷۹)
سرمایه‌ی اجتماعی	+	مولیناس (۱۹۹۸)
ارزیابی مثبت از پاداش‌های مشارکتی	+	شفرد (۱۹۹۸)، آیزن و فیش باین (علوی‌تبار، ۱۳۷۹)
اطمینان نسبت به نتایج	+	اینگلهارت (۱۳۷۳)، الغنمی (۱۳۷۲)
سطح تحصیلات	+	اینگلهارت (۱۳۷۳)، گائوتری (۱۹۸٦)، ویلسون و مازیک (۱۹۹۷)
هنجارهای اجتماعی مناسب	+	اینگلهارت (۱۳۷۳)
موقعیت پایگاهی مناسب	+	اینگلهارت (۱۳۷۳)، اکسلرد (۱۹۵۰)، ویلسون و مازیک (۱۹۹۷)
مهارت‌های ارتباطی و تجارب شغلی	+	اینگلهارت (۱۳۷۳)
شبکه‌های سازمانی	+	اینگلهارت (۱۳۷۳)، لرنر (۱۹۵۸)
دسترسی به رسانه‌ها	+	لرنر (۱۹۵۸)
مسؤولیت‌پذیری و توان ابراز منافع	+	شفرد (۱۹۹۸)
ارزش‌های فرهنگی مناسب	+	کولین (۱۹۸٦)
نابرابری اجتماعی	–	کولین (۱۹۸٦)، گائوتری (۱۹۸٦)
کمبود وقت	–	گائوتری (۱۹۸٦)
قوانین و نهادهای مناسب	+	همان
فایده و پاداش	+	نظریه‌ی انتخاب منطقی (سعیدی، ۱۳۸۲)، هومنز (ریتزر، ۱۳۸۳)
اجتماعی شدن مناسب	+	مولیناس (۱۹۹۸)، گائوتری (۱۹۸٦)

مأخذ: (غفاری و نیازی، ۱۳۸٦) با انجام تغییرات

۳- روش تحقیق

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

پژوهش حاضر به‌بررسی تجارب مشارکتی شهروندان در اداره‌ی امور شهری، آسیب‌شناسی و زمینه‌های آن می‌پردازد. به این منظور از روش تحقیق کیفی مبتنی بر تکنیک بحث گروهی متمرکز با حضور شورایاران محلات منطقه‌ی ٤ استفاده شده است. در این تکنیک افراد یک دیگر را متقابلاً کنترل می‌کنند و اگر شخص اطلاعات نادرستی بدهد، دیگران نظر او را تصحیح می‌کنند. لذا یک محقق از این طریق می‌تواند یک تصویر نسبتاً جامعی از مسأله‌ی مورد بررسی به‌دست آورد (رفیع پور، ۱۳۸۲: ۲۹). از این‌رو سعی شد با تشکیل جلسات بحث گروهی با حضور شورایاران و تعامل آن‌ها در طول جلسات با هم دیگر، اطلاعات جامع‌تری در رابطه با مشارکت شهروندان در سطح محلات حاصل شود. شورایاران به‌عنوان نمایندگان محله، آشنایی کامل با آن داشته ضمن آن که نقش بارزی در توسعه‌ی مشارکت شهروندان دارند.در این زمینهپنج جلسه بحث گروهی از اعضای شورایاری محلات ۲۰گانه بر اساس مجاورت محله‌ها که اطلاعات آن در جدول شماره‌ی دو ارائه شده، تشکیل شد[۸۰]. طرح سؤالات متناسب با اهداف پژوهش و بحث در مورد آن تا جایی پیش می‌رفت که به اطلاعات مورد نیاز و موثّق دست یافت.

جدول شماره‌ی دو- اطلاعات جلسات بحث گروهی شورایاران

دفتر شورایاری محله برگزاری جلسه	شورایاران محلات حاضر در جلسه	مدت زمان جلسه (ساعت)
علم و صنعت	۱۵ نفر (علم و صنعت (۳)، نارمک (۱)، اوقاف (۳)، شمیران‌نو (٤) و قاسم‌آباد-ده‌نارمک (۳))	۲:٤٥
مهران	٦ نفر (کاظم‌آباد (۲)، کالاد (۱)، مهران (۱) و شمس‌آباد-مجیدیه (۲))	۲
حسین‌آباد-مبارک‌آباد	۱۰ نفر (مبارک‌آباد-حسین‌آباد (۷) و لویزان-شیان-شهرک ولیعصر (۳))	۲:٤٥
مجیدآباد	۱۱ نفر (کوهسار (٤)، مجیدآباد (٦) و قنات کوثر (۱))	۲
جوادیه	۱۲ نفر (تهرانپارس غربی (۲)، جوادیه (٥) و خاک سفید (٥))	۲:۲۰

برای استخراج مفاهیم و مقوله‌های حاصل از بحث‌های گروهی، مباحث بر روی نوار ضبط و سپس نسخه‌برداری و طی مرور و بازبینی کدگذاری شدند. در این روش، با در کنار هم قرار دادن بخش‌هایی از داده‌ها، مقوله‌هایی به‌وجود می‌آید که ویژگی‌های مشترکی دارند، یعنی مربوط به

[۱]- نمایندگان شورایاری محلات پاسداران-ضرابخانه، تهرانپارس شرقی و حکیمیه در جلسات حضور نداشتند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

موضوع یا مضمون ویژه‌ای هستند (حریری، ۱۳۸۵: ۲٤۱). در نهایت به‌منظور فهم بهتر مباحث در مواردی به روایت‌هایی از جلسات نیز اشاره می‌شود.

٤- یافته‌های تحقیق

یافته‌های پژوهش در سه محور تجربیات مشارکت شهروندان اداره‌ی امور شهری محله، آسیب‌شناسی و زمینه‌های آن ارائه می‌شود.

٤-۱ تجربیات مشارکتی

جنبه‌هایی از مشارکت شهروندان در امور مختلف از گذشته در سطح محلات وجود دارد. مشارکت در امور شهری به‌ویژه در حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری، نمود کمتری نسبت به مشارکت در سایر زمینه‌ها مانند کمک به نیازمندان، تهیه‌ی جهیزیه، کمک به آزادی زندانیان، برگزاری اعیاد و مراسم مذهبی و ساخت مساجد و مدارس دارد. به اعتقاد بیشتر شورایاران، مشارکت در چنین اموری نه فقط در سطح محله‌های منطقه، بلکه در بقیه‌ی جاها نیز عمومیت دارد که از نظر آنان، بافت مذهبی منطقه از جمله عوامل مؤثر در این زمینه است.

یافته‌ها بیان‌کننده‌ی بالابودن نسبی مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهر در دهه‌ی اول پیروزی انقلاب اسلامی به‌ویژه در زمینه‌ی عمران شهری در مقایسه با وضعیت فعلی بوده است. چنین وضعیتی بیش‌تر در محلات خارج از محدوده مانند شمیران نو، تهرانپارس، جوادیه، خاک سفید و لویزان وجود داشته است. در این نوع مشارکت‌ها که مبتنی بر خودیاری بوده؛ شهروندان با تأمین هزینه‌های مالی انجام پروژه‌ها؛ در آسفالت معابر، جدول‌کشی، خیابان‌کشی و مواردی نظیر آن مشارکت می‌کردند. در حال حاضر شهرداری به این امور رسیدگی می‌کند. البته قبلاً شهروندان قسمتی از هزینه‌های انجام امور عمرانی که شهرداری آن را درنظر می‌گرفت، تأمین می‌کردند که د رحال حاضر این نوع مشارکت وجود ندارد. یکی از شورایاران محله‌ی قاسم آباد– ده نارمک در رابطه با مشارکت‌های قبلی شهروندان در این زمینه تصریح کرد:

مردم خیلی دوست دارند که مشارکت کنند. ۳۰ سال پیش جدول‌هایی در محله کشیده شده که مردم انجام دادند و شهرداری خبری نداشت. باز اهالی حاضرند کمک کنند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

یکی از نمونه‌های عالی مشارکت شهروندان ایجاد بوستان سنگسرو درختکاری آن در سال ۱۳۵۸ توسط علی اکبر غیوریاست[۸۱]. بنابر اظهارات وی، او به تنهایی و بدون کمک دیگران– علیرغم درخواست یاری از مردم و عدم مشارکت آن‌ها– توانسته بود آن زمین را به فضای سبز تبدیل کند. یکی ازاعضای شورایاری تهرانپارس غربی نیز با ۳۰ سال سابقه‌ی سکونت در این محله، مشارکت مردم در حوزه‌ی امور شهری در سال‌های گذشته را خوب ارزیابی می‌کند به‌گونه‌ای که بیش تر مسائل عمرانی مانند آسفالت و جدول‌کشی بافت قدیمی تهرانپارس[۸۲]، با مشارکت مالی و نیروی انسانی ساکنین بوده است. تأمین امنیت محله با مشارکت ساکنان از طریق تعیین شب‌گرد محله در اوایل انقلاب تا سال ۱۳٦۵ در محله‌ی جوادیه یکی دیگر از موارد مشارکت در اداره‌ی امور در گذشته است که شورایار ساکن قدیمی این محله به آن اشاره می‌کند[۸۳].

محله‌ی خاک سفید، نمونه ی بارز مشارکت‌های مردمی در سال‌های گذشته است[۸٤]. فعالیت‌های عمران و آبادانی محله قبلاً به‌دست مردم انجام می‌شده است. یکی از شورایاران محله می‌گوید:

من از سال ۵۸ در این محله ساکن هستم. در مورد تمام این خیابان‌ها، جدول‌کشی، آب، آسفالت و برق من قرارداد دارم که برای مثال تیربرق‌ها را از کرج خریدیم و این با کمک خود مردم در سال‌های ۵۹، ٦۰ و ٦۱ بوده است. شهرداری نقشی در این محله نداشت. مردم، مساجد، مدارس، آسفالت و جدول‌کشی و فضای سبز درست کردند و شسته و رفته تحویل نهادهای مسؤول دادند اما به‌جای این که بیش‌تر بشه کمتر شده.

به اذعان اکثر شورایاران در وضعیت فعلی میزان مشارکت شهروندان در حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری نسبت به‌دیگر حوزه‌های مشارکتی مانند امور مذهبی و خیریه اندک است. شاید در نگاه اول این نکته به ذهن برسد که وقتی شهرداری به امور رسیدگی می‌کند دیگر لزومی ندارد که شهروندان در این امور درگیر شوند. اما باید گفت که در بسیاری از حوزه‌های وظایف شهرداری، امکان مشارکت مالی، تأمین نیروی انسانی و مشارکت در مدیریت و برنامه‌ریزی وجود دارد؛ مثلاً

---

[۸۱]– این بوستان در تقاطع بزرگراه رسالت و خیابان شهید عراقی در محله مهران قرار دارد. غیوری سازنده‌ی آن در حال حاضر، شورایار محله ی مهران است.

[۸۲]– به‌ویژه از فلکه سوم به بالا خصوصاً قسمت شرق خیابان آرش که الان حجر بن عدی شده است.

[۸۳]– این شورایار از سال ۱۳۳۸ در این محله زندگی می‌کند.

[۸٤]– این محله در حاشیه تهران واقع شده و جزء سکونت‌گاه‌های غیررسمی از آن نام برده می‌شود.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

ساخت مراکز فرهنگی، هنری و ورزشی، فعالیت‌های داوطلبانه شهروندان در اجرای برنامه و کلاس‌های آموزش شهروندی شهرداری، فعالیت‌های داوطلبانه در آتش‌نشانی، مشارکت در نظافت و تمیزی محله، ارتباط مستمر با شورایاری و تقویت آن در راستای رسیدگی به امور محله و حل مشکلات و کمبودهای آن، ایجاد فضای سبز و درختکاری و نگهداری از آن و تعمیر آسفالت و دیگر موارد شبیه آن. بیش‌تر شورایاران با این که معتقد بودند که همکاری شهروندان در این زمینه‌ها لازم است اما بی‌اعتمادی شهروندان به شهرداری را در فقدان و یا سطح نازل مشارکت شهروندان مؤثر می‌دانستند. با این وجود عده‌ای از شورایاران ابراز می کردند که شهرداری از شهروندان در زمینه‌های مختلفی عوارض اخذ می‌کند، از این رو دیگر لازم نیست شهروندان با شهرداری در این زمینه‌ها مشارکت داشته باشند. با وصفی همه این مسائل، نمونه‌هایی از تجارب مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهری به‌ویژه حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری در حال حاضر وجود دارد که در ادامه ارائه می‌شود.

نمونه‌هایی از محله‌ی شمیران نو: راه‌اندازی خانه‌ی سلامت یکی از نمونه‌های مشارکتی مردم این محله است. یکی از شورایاران به این تجربه چنین اشاره می‌کند:

در راه‌اندازی خانه سلامت شهرداری زمین را هم در اختیار ما نگذاشته بود و به کمک مردم آن را راه‌اندازی کردیم. مشارکت به‌حدّی خوب بود که حتی خانم‌ها برای کمک در این امر، آب یخ برای کارگران فراهم می‌کردند.

یکی دیگر از تجربیات مردم این محله، پروژه‌ی کارآفرینی برای زنان بد سرپرست و بی‌سرپرست با امکانات خود اهالی محله است که در این زمینه یکی از آموزشگاه‌ها دعوت شده تا به‌صورت رایگان به آن‌ها آموزش خیاطی داده و مکانی توسط شورایاری برای تولید و فروش کالاها در اختیار آن ها قرار گیرد.

مشارکت اهالی در طرح دوام یا داوطلب واکنش اضطراری محله از جمله تجارب مشارکتی باارزش این محله است. بنا به اظهارات یکی از شورایان، این گروه مرکب از ۵۵ عضو (۳۵ نفر خانم و ۲۵ نفر آقا) است که با کمک شهرداری منطقه تشکیل شده است. افراد این گروه آموزش‌های مورد نیاز را برای اقدامات مورد نیاز در شرایطی که حوداثی اتفاقی بیفتد یاد گرفته‌اند و قبل از این که سازمان‌های دولتی مثل آتش‌نشانی و هلال احمر به کمک بیایند این گروه داوطلب به داد مردم خواهند رسید.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

محله ی لویزان؛ تبدیل قبرستان به پارک با همکاری مردم: این قبرستان در لویزان در سال ۱۳۵۹ به‌عنوان پارک توسط شهید چمران سنگچین شده بود که از زمان شروع فعالیت شورایاری این مکان با کمک خود اهالی و شهرداری به‌صورت پارک بازسازی (۱۳۸۹)افتتاح شد.

نمونه‌هایی از تجارب مشارکتی محله مبارک آباد – حسین آباد: همت مردم و شورایاری در تبدیل زمین خاکی استخر به زمین ورزشی یکی از این تجربه‌هاست. این زمین بیش از ۵۰ سال بی‌صاحب بود. در بحبوحه‌ی ساخت‌وسازها مردم محله از تصرف آن توسط زمین‌خواران جلوگیری کردند. درنهایت این زمین با همت شورایاری و کمک مردم به زمین ورزشی تبدیل شد[۸۵]. یکی دیگر از تجارب مشارکتی این محله مشارکت مالی مردم در تهیه‌ی کانکس پلیس محله است که با کمک نیروی انتظامی تا حدّ زیادی از میزان ناامنی در محله کاسته شد. نقش مردم در حفظ و نگهداری عمارت عین‌الدوله و جلوگیری از تصرف و تخریب آن از دیگر تجارب ساکنان محله است که بنا به اظهار یک عضو شورایاری محله:

اگر مردم محله اقدامی نمی‌کردند دیگر این بنا وجود نداشت.

محله کوهسار؛ مشارکت ساکنان در نظافت و تمیزی کوچه‌ی نهم: بنا به اظهارات یکی از شورایاران محله که خود ساکن کوچه نهم[۸۶] است؛ مشارکت و همکاری در نظافت و تمیز نگهداشتن کوچه را عالی ارزیابی می‌کند. وی که خود بانی این امر است در این زمینه ماهی دو بار با جوان‌ها و ریش‌سفیدان ساکن کوچه، جلسه برگزار می‌کند که حداقل ۳۰ تا ٤٠ نفر از ۵۰ خانوار حضور دارند که یکی از اعضای خانواده در آن جلسات حضور می‌یابد. همکاری در نظافت کوچه به‌گونه‌ای است که هرکسی از بچه تا بزرگ سال وقتی آشغالی را در کوچه می‌بیند جمع می‌کند. به بیان این شورایار، ارتباط بالایی میان ساکنین با وجود تفاوت‌های قومیتی آن‌ها وجود دارد. حتی در مواردی، بعضی افراد بیش از دو ماه نیست که در کوچه سابقه‌ی سکونت دارند اما با توجیه ساکنان قدیمی‌تر، در جلسات شرکت می‌کنند.

محله‌ی مجیدآباد؛ مشارکت هیأت جوانان اباعبداله الحسین در امور محله: این هیأت و مؤسسه‌ی خیریه ترک اعتیاد صابری که زیر نظر آن است در محله در امور مختلف فعالیت می‌کند. یکی از فعالیت‌های آن در زمینه‌ی ترک اعتیاد از جمله بستری کردن معتادان محله برای درمان و

---

[۸۵]– در حال حاضر این زمین ورزشی برای فوتبال، چمن مصنوعی شده که نام ورزشگاه شهدای ورزشی مبارک آباد بر آن نهاده است.

[۸۶]– کوچه نهم در خیابان شهید رجایی روبه روی سپه شهر قرار دارد و بیش از ۵۰ خانوار در آن ساکن‌اند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

برگزاری کلاس در جهت پیشگیری از آن است. در اعیاد مختلف، هیأت به برگزاری مسابقات قرآن و مسابقات ورزشی می‌پردازد. نگهداری از زمین چمن ورزشی و تأسیس زمین‌های خاکی از دیگر اقدامات این هیأت است.

محله‌ی قنات کوثر؛ فعالیت‌های شورایاری در جلب مشارکت‌های مردمی: در این محله اقدامات زیادی توسط شورایاری با هدف جلب مشارکت مردمی در امور انجام گرفته است. شورایاری از مدیران و مالکان ساختمان‌ها برای شنیدن انتظارات آن‌ها دعوت به جلسه می‌کند. شورایار محله، به نمونه‌ای از تجارب مشارکتی چنین اشاره می‌کند:

ما جشنی را در سالروز ولادت حضرت علی اکبر برگزار کردیم که همه‌ی هزینه‌های اجرای آن از محل مشارکت مردمی بوده، مردم تشنه‌ی کار هستند. پیرار سال زمستان سردی بود و گازها قطع شد؛ از یک پیرمرد که تانکری داشت تانکر را قرض گرفتیم و پالایشگاه نفت رفتیم و ۱۳ هزار لیتر نفت آوردیم و بلندگو دستمان گرفتیم که بیایید برای نفت. بر اثر این فعالیت‌ها ارتباط خوبی با مردم برقرار کردیم. آن‌ها آماده‌ی همکاری در برنامه‌هایمان هستند. در محله‌ی ما به هر شکلی که بگویید مشارکت وجود دارد. مثلاً خواستیم یک جهیزیه به ارزش ۸ میلیون تومان تهیه کنیم در حدود ۲۰ میلیون تهیه شد و از کنار همین جهیزیه با مشارکت خوب مردم یک صندوق قرض‌الحسنه تشکیل شد. مشارکت مردم نقصی ندارد مگر این که سوءاعتماد پیش بیاید. در زمینه-ی ورزش، امسال کاری کردیم که فدراسیون فوتبال تا حالا چنین موفق نبوده، ۵۲ تیم بزرگ سال در مسابقات ما شرکت کرده که تربیت بدنی استان تهران چنین آماری نداشتند؛ بالاترین آمار آن ها ۳۲ تیم بوده که آن هم مال اولین سال برگزاری مسابقات ماست.

تأکید شورایاری این محله بر اطلاع‌رسانی از طریق تکنولوژی جدید (تکنولوژی دیجیتالی) است. وبلاگ محله با نام (alkosar.ir) فعال بوده و هدف از این اقدامات بنا به اظهارات شورایاران، تقویت ارتباط مردم با شورایاری و برعکس و نیز شهرداری با مردم و مردم با شهرداری است. راه‌اندازی رادیو محله از جمله تجارب اطلاع‌رسانی شورایاری است که یکی از شورایاران چنین تصریح می‌کند:

ما برای اطلاع‌رسانی در مورد جشن نیمه ی شعبان رادیو محله را راه‌اندازی کردیم. کوتاه مدت آن هم به‌صورت قاچاقی! به مردم اطلاع‌رسانی کردیم و اول و آخر محله زدیم که روی طول موج فلان صدای ما را بشنوید توی ساعات خاصی و بازخورد این شد که ۱۰۰۰ صندلی پیش‌بینی شده ما کم آمد و البته خیابان کناری ۲۰ متری خیابان اصلی ولیعصر هم از جمعیت پر بود که صدا و

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

سیما صدایش در آمد! ما بلوتوث راه انداختیم که با مخابرات هماهنگ کردیم. به شهرداری پیشنهاد کردیم که امکان اجرایش نبوده تا تلویزیون محلی راه‌اندازی کنیم و نیاز محله بوده که سرمایه‌ی ۸۰ میلیونی لازم داشت. ما حتی پیمانکار جذب سرمایه‌اش را هم تأمین کردیم ولی چندگانگی شهرداری برای ما مشکل ایجاد کرده.

محله‌ی تهران پارس‌غربی؛ فعالیت‌های شورایاری در جلب مشارکت‌های مردمی: عضو شورایاری محله در رابطه با کارهایی که این شورایاری انجام می‌دهد می‌گوید:

ما به میان مردم می‌رویم و مشکلات آنان را می‌پرسیم. از مشکلات به‌ویژه مشکلات عمرانی در سطح محله عکس می‌گیریم و آن را مستند می‌کنیم سپس بعد از بهبود آن نیز دوباره از موقعیت عکس می‌گیریم و به مردم می‌گوییم که ما در محله تلاش می‌کنیم و می‌گوییم ما مستقل هستیم و مردم نیز به ما اعتماد پیدا می‌کنند و در نتیجه کارهایمان خیلی خوب پیش می‌رود.

ایجاد بانک نخبگان محله برای ارتباط با نخبگان در امور محله یکی از فعالیت‌های شورایاری است. از افراد شاخص در محله از جمله آن‌هایی که در انتخابات شورایاری کاندید شدند اما رأی نیاوردند کمک گرفته می‌شود. تدوین و نشر بروشورهایی در موضوعات اجتماعی و فرهنگی و انتشار فصلنامه برای اطلاع‌رسانی از دیگر فعالیت‌هاست.

٤-٢ آسیب‌شناسی مشارکت

باتوجه به بررسی جلسات بحث گروهی، آسیب‌های مشارکت شهروندان را می‌توان در سه گروه مسائل و مشکلات مرتبط با ویژگی‌های جمعیتی و سکونت گاهی منطقه، نهاد مدیریت شهری (شهرداری) و شهروندان دسته‌بندی کرد. در این‌جا هدف، بررسی این موضوع است که در اداره‌ی امور شهری به‌ویژه حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری، مشارکت شهروندان با چه موانعی روبه روست که باعث شده مشارکت در سطح نازلی قرار گیرد؟ چرا شهروندانی که قبلاً بخش بزرگی از وظایف شهرداری را عهده‌دار بودند امروزه حاضر نیستند یا تمایل کمتری دارند مشارکت داشته باشند؟ یا این سؤال مطرح می‌شود که چرا خیرین در ساخت مدرسه و مسجد فعالیت دارند اما در ساخت کتابخانه مشارکت نمی‌کنند؟ و این که چرا در امور خیّریه و مذهبی میزان مشارکت در سطح بالایی قرار دارد اما در حوزه‌ی وظایف شهرداری و مدیریت امور شهری مشارکت بسیار کمتر است؟ در ادامه به مسائل و مشکلاتی که در این رابطه وجود دارد، اشاره می‌شود.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

٤-٢-١ آسیب‌های مرتبط با ویژگی‌های جمعیتی و سکونت‌گاهی منطقه

بنابر اظهارات شورایاران، جمعیت سطح محلات بر خلاف گذشته زیاد و متراکم بوده و در عین حال ناهمگون و نامتجانس نیز است. وجود ساختمان‌ها و آپارتمان‌های بلند مرتبه و نیز هجوم مهاجران به منطقه از جمله مشکلاتی است که به‌عنوان موانعی بر سر راه مشارکت تلقی می‌شوند. محلات درحال حاضر ترکیبی از بومی‌ها و مهاجران است و حتی در مواردی از لحاظ ترکیب جمعیتی غلبه با مهاجران است. در چنین شرایطی امکان بهره‌گیری از مشارکت شهروندان بسیار دشوار است چون ارتباطات خاصی میان افراد برقرار نیست. یکی از شورایاران اظهار می‌کند:

اگرچه ناهمگونی جمعیتی وجود دارد، کسی هم نیست که افراد را به سمت خاصی سوق دهد که از این طریق بتوان مشارکت شهروندان را در انجام امور جلب کرد.

یکی دیگر از شورایاران در این رابطه اشاره می‌کند:

تا جایی که من دیده‌ام هرچه محیط کوچک‌تر و منسجم‌تر باشد، میزان مشارکت در امور نیز بیش‌تر می‌شود ،به این معنا که در آپارتمان‌ها نسبت به برج‌ها، ساکنان میزان مشارکت بیش‌تری دارند. به‌همین صورت در داخل یک کوچه میزان مشارکت بیش‌تر است و دلیل آن هم میزان شناخت و ارتباطات افراد با هم دیگر است، درحالی که در جاهای بزرگ‌تر که میزان نامتجانسی و ناهمگونی جمعیت بیش‌تر می‌شود، میزان مشارکت کمتر است.

در رابطه با مهاجرپذیری محلات و رابطه‌ی آن با مشارکت شهروندی در بعضی از موارد در سطح محله، کار به‌جایی می‌رسد که مهاجران حاضر نیستند در امور خیریه و مذهبی نیز در سطح محله‌ی خود مشارکت داشته باشند. یکی از شورایاران تصریح می‌کند:

بعضی از مهاجران حتی مهاجرانی که سابقه‌ی طولانی سکونت در محله دارند، در ایام مذهبی خاص، به میان افراد فامیل خود در سطح شهر می‌روند و یا این که به شهرستان خود بر می‌گردند و حاضر نیستند که اگر کار خیری هم انجام می‌دهند در محله‌ی سکونت آن‌ها باشد.

البته به باور وی، بومی‌های محله نتوانسته‌اند مهاجران را در برنامه‌های خود جذب کنند. از این رو برنامه‌ای در محله با موفقیت به سرانجام می‌رسد که مهاجران نیز در آن مشارکت داشته باشند. با این وجود دسته‌ای از شورایاران بر این باورند که وقتی شناخت و رابطه‌ی افراد در سطح محله و حتی کوچه و همسایگی به میزان زیادی در میان بومیان هم، در حدّ اندکی است و یا اصلاً وجود ندارد چه‌گونه می‌توان آن‌را به مهاجران تعمیم داد؟ باور این دسته این است که مشکل اصلی عدم

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

توجه به مهاجران نیست؛ بلکه مسأله‌ی اصلی افزایش و تراکم جمعیت است که ارتباطات را کاهش داده و در نتیجه در ایجاد همکاری میان افراد مشکل ایجاد کرده است. به تعبیر یکی از شورایاران:

اگر زمانی در سطح هریک از محلات مثلاً در تهران‌پارس، خانه‌ای دارای حیاط و زیربنای ۱۵۰ متر مربع بود و ۵ یا ٦ نفر در آن زندگی می‌کردند امروزه همین خانه به آپارتمانی چند طبقه و چند واحدی ۵۰ یا ٦۰ متری تبدیل شده و افراد مختلفی در آن زندگی می‌کنند که از زندگی هم دیگر بی‌خبر هستند.

از این‌رو جمعیت زیاد و تراکم آن و هم‌چنین ناهمگونی و مهاجرت‌پذیری محلات آسیبی جدّی است که مشارکت شهروندان را تهدید می‌کند.

٤-۲-۲ آسیب‌های مرتبط با نهاد مدیریت شهری (شهرداری)

٤-۲-۲-۱ عدم تعریف و یا ابهام در تعیین زمینه‌های مشارکتی

یکی از مهم‌ترین آسیب‌هایی که در رابطه با مشارکت شهروندان که از شهرداری نشأت می‌گیرد عدم تعریف زمینه‌های مشارکت و یا ابهام در تعریف حوزه‌هایی است که نیازمند مشارکت شهروندان است. عده‌ای از شورایاران در این رابطه اظهار می‌کنند که شهرداری در چارچوب حوزه‌ی فعالیت‌هایش، تعیین و تعریف نکرده که مردم چگونه می‌توانند مشارکت داشته باشند؟ به بیان دیگر کدام حوزه از فعالیت‌های شهرداری، نیازمند مشارکت شهروندان است؟ آن‌ها معتقدند وقتی شهرداری می‌تواند چشم به مشارکت‌های شهروندان داشته باشد باید زمینه‌های آن را نیز تعریف و مشخص و اطلاع‌رسانی کند.

٤-۲-۲-۲ عدم اطلاع‌رسانی کافی شهرداری در مورد برنامه‌های آن

بعضی از شورایاران بر این اعتقادند که شهرداری بستر لازم را برای مشارکت در حوزه‌ی فعالیت‌هایش که مهم‌ترین آن اطلاع‌رسانی است، فراهم نکرده است. برای مثال در مورد برنامه‌هایی که در دست اجرا دارد، اطلاع‌رسانی مناسب انجام نمی‌دهد. عدم اطلاع‌رسانی برنامه‌های شهرداری از دیدگاه شورایاران یکی از مواردی است که باعث شده شهروندان با برنامه‌ها و فعالیت‌های شهرداری آشنایی کافی نداشته باشند و به‌تبع آن میزان همکاری‌شان اندک باشد. این موضوع حتی در مورد برنامه‌هایی که حضور مردم مثل انتخابات شورایاری‌ها ضروری است در حدّ کافی صورت نمی‌گیرد. شورایاری‌ها انجمن‌های مردمی هستند که تأمین مشارکت شهروندان در انتخاب

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

اعضای آن نیازمند آن است که شهرداری در سطح محلات، تبلیغات و اطلاع‌رسانی گسترده انجام دهد تا زمینه‌ی آشنایی مردم را با این نهاد فراهم کند؛ اما تبلیغات و اطلاع‌رسانی معمولاً در سطح نازلی صورت می‌گیرد و شهروندان به شرکت در انتخابات شورایاریها ترغیب نمی‌شوند. ضمن این که نقش شورایاران را در مدیریت شهری بسیار کم اهمیت تلقی می‌کنند. لذا تعداد خیلی کمی از شهروندان در انتخابات شورایاری شرکت می‌کنند و این در فعالیت این نهاد تأثیر مهمی دارد؛ زیرا عملاً شورایاران نماینده تعداد کمی از شهروندان ساکن محله هستند. در مجموع شورایاران اطلاع‌رسانی شهرداری را ضعیف ارزیابی می‌کنند. اکثر شورایاران اظهار می‌کردند که شهرداری حتی در مورد برنامه‌هایی که لازم است شورایاری در آن مشارکت داشته باشد، اطلاع‌رسانی به موقع ندارد. از اظهارات شورایاران در رابطه با اطلاع‌رسانی شهرداری درباره‌ی برنامه‌ها و فعالیت‌هایش می‌توان چنین استنباط کرد که شهرداری درصورتی که خواهان جلب مشارکت شهروندان در مورد فعالیت‌هایش است لازمه‌ی آن اطلاع‌رسانی دقیق است. بر این اساس عدم اطلاع‌رسانی شهرداری می‌تواند عامل تهدیدکننده‌ای باشد که فراروی همکاری شهروندان در حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری قرار می‌گیرد.

٤-٢-٢-٣ دولتی شدن امور

عده‌ای از شورایاران اظهار می‌کردند سالیان دور که بعضی از امور محله در دست مردم بود، بهتر از وضعیت فعلی انجام می‌شد. در اوایل انقلاب بعضی از امور آبرسانی، خیابان‌کشی، جدول‌کشی و سایر امور عمرانی که در حال حاضر در حوزه‌ی وظایف شهرداری است، هم‌چنین مواردی مانند ساخت درمانگاه و دیگر امور خیریه و عام‌المنفعه توسط شهروندان محلات انجام می‌شده اما از زمانی که نهادهای دولتی یک سره امور را را در دست گرفتند در روند انجام آن‌ها خلل وارد شده است. از یک سو شهرداری مسؤولیت انجام کارها را بر عهده گرفته اما از سوی دیگر روند طولانی امور اداری، محدودیت های بودجه و اولویت‌های رو به گسترش محلات باعث شده که بسیاری از کارها به‌موقع انجام نشود و یا این که نیمه‌تمام رها شود و یا از کیفیت لازم برخوردار نباشد. البته به این وضعیت باید این مسأله را نیز اضافه کرد که خود شهروندان نیز وقتی که برای پیگیری مسائل و مشکلات محله به شهرداری مراجعه می‌کنند باز با همان روند طولانی و کسل‌کننده‌ی کار اداری و به اصطلاح دوندگی روبه‌رو می‌شوند که این اثرات منفی بر مشارکت و همکاری شهروندان دارد. زمانی که شهروندان مطمئن هستند انجام امور به‌طور کلی بر

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

عهده‌ی شهرداری است دیگر نیازی نمی‌بینند دخالت کنند و تازه انتظار دارنـد شـهرداری وظـایف محوله را به‌خوبی انجام دهد. این موضوع وقتی حسّاس‌تر می‌شود که شهروندان در قبال خـدمات شهرداری، عوارض پرداخت می‌کنند. بنابراین شهرداری را در ازای دریافت عوارض، مسؤول انجام امور محوله می‌دانند. دخالت شهرداری حتی در امور خیریه و عام‌المنفعه نیز که در اصل در حوزه-ی فعالیت‌های شهرداری نیست، باعث شده که مشارکت بالای شهروندان در این حوزه‌ها نیز تنـزل یابد. برای مثال عده‌ای از شورایاران می‌گفتند از زمانی که شهردار منطقه با حسن نیت بـه مسـاجد قول داده که اعتباری را به آن‌ها اختصاص دهد، مردم در این زمینه احساس مسؤولیت نمی‌کننـد و میزان مشارکت‌شان پایین آمده است. یکی از شورایاران می‌گوید:

وقتی از مردم برای کمک مالی به مسجد درخواست وجه می‌کنیم آن‌ها می‌گویند که پس پـولی که شهردار داده چی شد؟ چرا ما باید کمک کنیم؟ حتی در مواقعی به شورایاری بدگمان می‌شوند. در عید سعید فطر امسال پولی که مردم برای مسجد جمع‌آوری کردند آن قدر ناچیز بـود کـه مـن شرم دارم که بگویم در مقایسه با پولی که در سال‌های قبل می‌دادند چقدر بوده و این همـه تحـت تأثیر قول مسؤولین به مساجد است، در حالی که مردم نمی‌دانند کـه رونـد اداری چقـدر طـولانی است و چه‌قدر زمان می‌برد تا مساعده‌ای به مساجد پرداخت شود.

شورایاران در مجموع معتقد به مشارکت شهرداری در امور هستند؛ اما آن‌ها پیشنهاد داشتند کـه شهرداری برای انجام بهتر اموری که در حوزه‌ی وظایف شهرداری است یا اموری که شهرداری بـه نحوی کمک می‌کند، از ظرفیت شورایاری بیش‌تر بهره بگیرد؛ به ایـن معنـا کـه شـهرداری ضـمن تضمین حمایت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری، امور را به نمایندگان مردم که شورایاران هستند بسپارد.

٤-٢-٢-٤ بی‌اعتمادی یا اعتماد کم شهروندان نسبت به شهرداری

یکی از آسیب‌هایی که بر مشارکت شهروندان تأثیر به سزایی دارد و مانع و تهدیدی جدّی بـر سر راه آن محسوب می‌شود و اکثر شورایاران بر آن اتفاق نظر دارند بی‌اعتمادی و یـا اعتمـاد کـم شهروندان نسبت به شهرداری است. شورایاران در ایـن زمینـه اظهـار مـی‌کننـد کـه شـهرداری بـا رفتارهایی که انجام داده سبب سـلب اعتمـاد شـهروندان شـده اسـت. آن‌هـا معتقدنـد کـه زمـانی شهروندان خود را در فعالیت‌های شهرداری مسؤول می‌دانند و درگیر مشارکت در آن می‌شوند کـه شهرداری هم توانسته باشد اعتماد آن ها را نسبت به برنامه‌های خود جلب کند؛ اما شهرداری چنین عملکردی نداشته است. شورایاران معتقدند که بی‌اعتمادی مردم نسبت به برنامه‌هـای شـهرداری از

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

موارد گوناگون مانند عدم رسیدگی به مشکلات محله و حل آن، عدم نظارت بر حسن انجام کار پیمانکاران، پایین بودن کیفیت پروژه‌های انجام‌شده، روند طولانی کار اداری، نارضایتی از برخورد بعضی از کارکنان شهرداری، بی‌عدالتی در تعیین عوارض، عدم توجه کافی به مصوبات و پیگیری‌های شورایاری نشأت می‌گیرد. شورایاران عدم توجه کافی شهرداری به مصوّبات و پیگیری‌های شورایاران را از جمله مهم‌ترین آسیب‌های مرتبط با همکاری شهروندان می‌دانند و معتقدند که تأثیر زیادی در ایجاد بی‌اعتمادی نسبت به شهرداری دارد. در این زمینه مشکل آن جا بروز می‌کند که شهروندان دست‌کم آن‌ها که در انتخابات شورایاری ها شرکت کرده یا در جریان فعالیت‌ها با نقش آن‌ها آشنا شده‌اند، انتظار دارند که شورایاری مشکلات و کمبودهای محله و یا این که مشکلات شخصی آن‌ها را در حوزه‌ی وظایف شهرداری پیگیری و به نتیجه برساند؛ اما این انتظار به اندازه‌ی کافی برآورده نمی‌شود. شورایاران به‌طور مستمر پیگیر مشکلات شهروندان هستند، اما واکنش شهرداری از سرعت لازم برخوردار نیست و مشکلات به هر دلیلی کمتر در زمانش حل می‌شوند. اما نکته‌ی مثبت این است که با شکل‌گیری نهاد شورایاری شهروندان به راحتی می‌توانند درباره‌ی مشکلات خود و محله با شورایاری ارتباط برقرار کنند، لیکن بی‌توجهی یا کم‌توجهی شهرداری به این موضوع بنا به‌دلایل مختلف نظیر نداشتن بودجه‌ی کافی و یا روند طولانی گردش امور اداری باعث شده شورایاری ناکارآمد جلوه کند و شهروندان احساس کنند که شورایاری کاری انجام نمی‌دهد. از طرف دیگر تعدادی از شورایاران می‌گویند شهرداری تعدادی از مصوّبات شورایاری را نیز اجرا نمی‌کند چه مصوّباتی که در جلسات شورا تصویب می‌شود و چه آن که مربوط به بازدیدهای میدانی شهردار ناحیه و منطقه است. آن‌ها متعقدند اگر شهرداری مصوّبات را اجرا کند یا دلایل قانع‌کننده‌ی عدم امکان اجرای آن را در زمان تعیین‌شده به روشنی انعکاس دهد می‌تواند جایگاه شهرداری و شورایاری را ارتقا دهد و این خود در جلب مشارکت‌های شهروندان مؤثر است. به باور شورایاران، فلسفه‌ی تشکیل نهاد شورایاری این است که این نهاد مظهر مشارکت شهروندی در اداره‌ی امور شهری باشد؛ وقتی که عملاً فعالیت‌های آن نتیجه‌ی ملموس برای شهروندان نداشته باشد، آن‌ها نیز نسبت به درخواست شورایاران در رابطه با مشارکت در امور کم‌توجهی می‌کنند که چنین وضعیتی تا به‌حال در خیلی از موارد به‌وقوع پیوسته است. شورایاران معتقدند که بی‌توجهی نسبت به مطالبات این نهاد محله‌ای، از ظرفیت داوطلبانه و سازماندهی‌شده شهروندان در اداره‌ی محله می‌کاهد. به باور آنان شهرداری نباید نهاد شورایاری را نیروی رایگان سازماندهی‌شده صرفاً برای انجام وظایف محوله در سطح محله

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

محسوب کند که هرجا لازم است از خدمات آن بهره گرفته شود بلکه باید این نهاد به جایگاه واقعی خود برسد تا مشارکت در امور محله معنی پیدا کند.

٤-٢-٣ آسیب‌های مرتبط با شهروندان

شورایاران بر این باورند صرفاً نباید مشکلات و آسیب‌های مرتبط با مشارکت شهروندان را متوجه شهرداری کرد. اگر هنوز اهداف عالی تشکیل نهاد شورایاری در نظام مدیریت شهری در بسیاری از موارد در عمل پذیرفته نشده و به‌دلایل مختلف نهاد شهرداری بستر مشارکت را آن‌گونه که لازم است فراهم نکرده، مردم نیز به نوبه‌ی خود در عدم موفقیت اهداف مشارکت شهروندان در اداره‌ی محله و شهر نقش دارند. در ادامه به دسته‌ای از این مسائل و مشکلات که منشأ آن ویژگی-های شهروندان است، اشاره می‌شود.

٤-٢-٣-١ پرداخت عوارض به مثابه‌ی مشارکت

عده‌ای از شورایاران بر این عقیده‌اند وقتی که مردم عوارض مختلفی را در زمینه‌های خدمات شهری شهرداری، نوسازی، پروانه‌ی ساختمانی و مواردی دیگر پرداخت می‌کنند؛ آنان لزومی نمی‌بینند که در حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری مشارکت داشته باشند و پرداخت عوارض را علیرغم الزام شهرداری به پرداخت آن از سوی شهروندان، عین مشارکت تلقی می‌کنند. پرداخت عوارض، خود مشارکت‌جویی شهروندان را می‌رساند و شهرداری نیز برای این موضوع که با منابع مالی آن مرتبط است، اهمیت زیادی قائل است. به‌عنوان مثال شهروندانی که عوارض نوسازی را به‌موقع بپردازند شامل جایزه‌ی خوش‌حسابی می‌شوند. دسته‌ای از شورایاران عقیده دارند اگرچه شهروندان زیادی بر این امر تأکید دارند که شهرداری باید در قبال دریافت عوارض پرداختی شهروندان به وظایف خود عمل کند، شهروندان دیگری نیز هستند که اگر شهرداری به وظایف خود به درستی عمل کند و شهروندان نتایج مفید آن را مشاهده کنند بالتبع هم عوارض به موقع پرداخت می‌شود و هم این که شهروندان بر خود لازم می‌دانند که به همکاری با شهرداری در دیگر حوزه‌ها نیز بیندیشند و مایل به مشارکت باشند. شورایاران با ذکر نمونه‌هایی از فعالیت‌های شهرداری اظهار می‌کردند که شهرداری از مردم در قبال انجام خدمات عوارض می‌گیرد، اما از طرف دیگر خدمات مناسبی ارائه نمی‌کند به‌ویژه با به‌کارگیری پیمانکارها که عملکردشان از کیفیت لازم برخوردار

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نیست. به‌نظر آنان مشاهده‌ی چنین وضعیتی توسط شهروندان بر بدبینی و بی‌اعتمادی آن‌ها نسبت به شهرداری می‌افزاید و این فقدان یا سطح نازل مشارکت را در پی دارد.

٤-٢-٣-٢ ضعف بنیه‌ی مالی و مشغله‌های کاری شهروندان

دسته‌ای از شورایاران اظهار می‌کردند که شهروندان در خیلی از موارد چه در زمینه‌های مذهبی و امور خیریه و چه فعالیت‌هایی مانند ساخت فضاهای فرهنگی، هنری و ورزشی تمایل به کمک‌های مالی دارند، اما توان مالی آن‌ها این اجازه را نمی‌دهد. یکی از شورایاران می‌گوید:

کسانی که چیزی در دست و بالشان هست و دستشان به دهنشان می‌رسد در زمینه‌ی امور خیریه فعالند، اما دیگر افراد منتظرند شهرداری کاری بکند.

یکی از دیگر شورایاران می‌گوید:

همه دوست دارند درختان و فضای سبز جلوی منزلشان را آبیاری کنند و همه هم ناراحت می‌شوند؛ که این درختان در اثر کم‌آبی خشک می‌شوند؛ اما وقتی آب نیست و هزینه‌های آب هم بالاست آن‌ها چه کاری می‌توانند انجام دهند به‌جز این که بگویند شهرداری باید کاری بکند.

ضعف بنیه‌ی مالی حتی در دیگر انواع مشارکتی مانند مشارکت‌های داوطلبانه به‌صورت تأمین نیروی انسانی و یا مشارکت‌های از نوع هم فکری و مدیریت نیز تأثیرگذار است. شورایاران بر این اعتقادند که ضعف بنیه‌ی مالی در شهروندان باعث ایجاد ناتوانی می‌شود. چنین اظهار نظری، تأییدی بر نظریات رابطه میان احساس بی‌قدرتی و کاهش مشارکت است.

علاوه بر ضعف بنیه‌ی مالی، مشغله‌های فکری و کاری نیز توانسته به‌عنوان مانعی بر سر راه شهروندان در مشارکت در اداره‌ی امور قرار گیرد. شورایاران در این خصوص اظهار می‌کردند که محل کار اکثر شهروندان در سطح محله و یا حتی سطح منطقه نیست. باتوجه به گستردگی و تراکم شهر تهران، آنان مجبورند برای رسیدن به محل کار و بازگشت به منزل مدت‌ها در راه باشند که این به افزایش مشغله‌های کاری، خستگی و در نهایت عدم فکر کردن و پرداختن به امور محله می‌انجامد. چنین معضلی دامن‌گیر خود شورایاران به‌عنوان نمایندگان و سرآمدان مشارکت در محله نیز شده است.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

٤-٣ زمینه‌های مشارکت

٤-٣-١ فعالیت شورایاری در سطح محلات

شورایاری در سطح محلات علاوه بر این که یک نهاد سازمان‌یافته در حوزه‌ی مشارکت شهروندی است، زمینه و بستری مناسب در جلب و ارتقای مشارکت دیگر شهروندان محسوب می‌شود. با شکل‌گیری این نهاد جهت‌گیری مشارکت شهروندان به سمت فعالیت‌های شهرداری نیز آسان‌تر شده است. شورایاری‌ها اگرچه از حیث مأموریت بازوهای شورای شهر محسوب می‌شوند، اما در عمل بیش‌تر رابط میان شهروندان و شهرداری هستند. بنابراین شهرداری با تکیه بر آن می‌تواند شهروندان مشارکت‌جو را به سمت همکاری در حوزه‌ی فعالیت‌های خود جلب کند. آنان بدون هیچ‌گونه انتظاری و به‌صورت داوطلبانه در امور محله مشارکت و با شهرداری نیز همکاری زیادی دارند. بیش‌تر شورایاران معتقدند که شهرداری درصورتی که به شورایاری اهمیت بیش‌تری بدهد، شورایاری می‌تواند مشارکت دیگر شهروندان را در حوزه‌های گوناگون فعالیت‌های شهرداری جلب کند. آن‌ها بر این باورند که شهرداری از این ظرفیت داوطلبانه و رایگان در جهت جلب مشارکت شهروندان نتوانسته به اندازه‌ی کافی بهره‌گیری کند. شورایاران رویکرد عملی و نه شعاری را عاملی در جهت تقویت شورایاری و از طرف دیگر نقش برجسته‌ی این نهاد در جهت جلب مشارکت شهروندان می‌دانند؛ شورایاران بر این باورند که مردم از شورایاری انتظار دارند که بتوانند آن بخش از وضعیت محله را که مربوط به حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری است بهبود بخشند و مشکلات را حل کنند. اما همان‌طور که در مبحث آسیب شناسی اشاره شد این انتظار به اندازه‌ی کافی تحقق نیافته است. تمرکز بر شورایاری در مدیریت محله که گرایش به آن دست‌کم در مدیران عالی وجود دارد می‌تواند شورایاری را به اهدافش نزدیک کند. البته ذکر این نکته لازم است که بسیاری از شورایاران حاضر در جلسات بحث گروهی علیرغم بیان مشکلات برای دومین و سومین بار است که در شورایاری عضویت یافته‌اند و باز هم حاضرند در این نهاد عضویت یابند که چنین تمایلی در جای خود ارزشمند است. آن‌ها در تعریف کارهایی که انجام می‌دهند بر ایجاد ارتباط با شهروندان و جلب مشارکت‌های آن‌ها تأکید دارند. بعضی از شورایاران علاوه بر فعالیت در پیگیری امور شهروندان در شهرداری و آن‌چه که در شرح وظایف شورایاری آمده است، تلاش بیش‌تری را در جلب مشارکت مردم و استفاده از ظرفیت آن‌ها در امور محله انجام داده‌اند. تلاش‌های شورایاری قنات کوثر و تهران پارس غربی از جمله این موارد است. ذکر این تجارب

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

نشان‌دهنده ی ظرفیت شورایاری در ایجاد بستری مناسب برای جلب و ارتقای مشارکت شهروندان است.

٤-٣-٢ سطح بالای تجارب مشارکتی در امور مذهبی و خیریه

شهروندان منطقه در امور مذهبی، خیریه و عام‌المنفعه نظیر رفع مشکل نیازمندان، آزادی زندانیان، تهیه‌ی جهیزیه، ساختن مسجد، مدرسه و درمانگاه مشارکت زیادی دارند. مشارکت شهروندان در این حوزه‌ها، می‌تواند زمینه‌ای برای مشارکت در حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری تلقی شود. بنا به گفته‌ی همه‌ی شورایاران، مشارکت شهروندان در این زمینه‌ها به بافت مذهبی محلات بر می‌گردد. مسلماً شهروندی که به هدف کسب پاداش معنوی در زمینه‌هایی مشارکت می‌کند، اگر ماهیت فعالیت‌ها در حوزه‌ی شهرداری را به‌خوبی بشناسد قطعاً حاضر به مشارکت در آن نیز خواهد بود. به‌بیان دیگر باید پیوند لازم برای اهمیت مشارکت در فعالیت‌های خیریه و اموری که شهرداری انجام می‌دهد برقرار کرد و به دامنه‌ی فعالیت‌های خیّرین افزود. عده‌ای از شورایاران برای تحقّق این امر پیشنهاد می‌دادند که شهرداری با انجام پروژه‌های عام‌المنفعه مثل کتابخانه در سطح محلات، می‌تواند مشارکت شهروندان را در ابعاد مختلف آن جلب کند. بعضی از شورایاران نیز اظهار می‌کردند درصورتی که شهرداری باعث جلب اعتماد شهروندان شود، می‌تواند از این ظرفیت شهروندان در حوزه‌ی وظایف خود بهره بگیرد زیرا برای شهروندی که به قصد قربت کاری را انجام می‌دهد، زمینه‌ی فعالیت چندان فرقی ندارد و نهایتاً هدف وی پیروی از آموزه‌های دینی است. شورایاران بیان می‌کردند افراد خیّر در سطح محلات وجود دارند که بعضی از این افراد نسبت به بقیه خیّرین، فعالیت‌های مشارکتی شاخص‌تری دارند. از این‌رو بافت مذهبی منطقه و وجود خیّرین و به‌تبع آن وجود فعالیت‌های مشارکتی شهروندان در امور خیریه و مذهبی می‌تواند یکی از زمینه‌های مناسب برای جلب مشارکت شهروندان در حوزه‌ی فعالیت‌های شهرداری نیز به حساب آورد.

٤-٣-٣ فعالیت نهادهای مذهبی در سطح محلات

اماکن مذهبی منطقه و در رأس آن مساجد در امور مختلف در سطح محلات فعال هستند. فعالیت‌های فرهنگی، هنری و حتی ورزشی، مانند تشکیل گروه‌های فرهنگی، برگزاری کلاس‌های آموزش قرآن، هنر و حتی آموزش دروس مدرسه، علاوه بر فعالیت‌های دینی و عبادی در مساجد

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

مجله انجام می‌شود. یکی از پایگاه‌های شورایاری مساجد هستند. شورایاران برنامه‌های خود را در بیش‌تر مواقع از طریق مساجد اطلاع‌رسانی می‌کنند. یکی از شورایاران محله کالاد اشاره کرد که مسجد محله، فضایی را با هزینه‌ی کمی برای کارآفرینی ساکنان اختصاص داده که در آن کارگاه‌های مونتاژ هواکش و نان سنگکی ایجاد شده است. باتوجه به فعّال بودن مساجد در امور مختلف و وجود مساجد در همه‌ی محله‌ها می‌توان بر نقش مساجد به‌عنوان یکی از بسترهای جلب و ارتقای مشارکت شهروندان تأکید کرد. هیأت‌های مذهبی نیز در سطح محلات بسیار فعّال هستند که از کثرت زیادی از نظر تعداد هیأت‌ها و تعداد اعضای آن برخوردارند. هیأت‌ها در حوزه‌های مختلف امور مذهبی، خیریه و فرهنگی و حتی امور شهری[۸۷] نیز فعالیت دارند. محله‌ی خاک سفید دارای هیأت‌های بیش‌تری نسبت به دیگر محلات است. بنا به گفته‌ی شورایاران، جوانان حضور فعالی در هیأت‌ها دارند. داوطلبانه بودن عضویت در این تشکل‌ها، منشأ دینی شکل‌گیری آن‌ها و حضور فعّال به‌ویژه جوانان در آن ها، باید مورد توجه سیاست‌گذاران مدیریت شهری قرار گیرد تا از ظرفیت آن‌ها در جلب مشارکت شهروندان بهره گرفته شود.

٤-٣-٤ وجود نخبگان در سطح محلات

بنابر اظهارات شورایاران، نخبگان در سطح محلات در عرصه‌های مختلف فرهنگی، هنری، ورزشی و علمی وجود دارند. وجود نخبگان در سطح محلات زمینه و بستر مناسبی برای جلب مشارکت شهروندان است. عده‌ای از شورایاران اشاره کرده‌اند که اگرچه توانسته‌اند نخبگان را شناسایی کنند نتوانسته‌اند از ظرفیت آن‌ها بهره بگیرند. آن‌ها بر این باورند که نخبگان آمادگی دارند که در بعضی از امور شهری همکاری کنند؛ اما بنا به مشکلاتی شورایاری نتوانسته که چنین اقدامی را انجام دهد. بعضی از شورایاران گفته‌اند که حتی نخبگانی به دفتر شورایاری مراجعه می‌کنند و مشتاق‌اند که در امور محله فعالیت و همکاری داشته باشند. شورایاری‌های قنات کوثر و تهرانپارس غربی به‌صورت منسجم‌تری سعی دارند که از ظرفیت نخبگان در بهبود امور محله بهره بگیرند[۸۸].

---

[۸۷]- به تجربه هیأت اباعبدالله‌الحسین در بخش تجارب مشارکتی مراجعه شود. البته وجود تجربه‌های مشارکتی هیأت‌های مذهبی در امور شهری علاوه بر نمونه‌های اندکی که در این‌جا اشاره شد، قبلاً نیز در سطح دیگر شهرهای کشور مشاهده شده است که نقش هیأت مسلم بن عقیل کاشان در شهرسازی مشارکتی (ذکایی، ۱۳۸۱) از جمله‌ی این موارد است.

[۸۸]. مثلاً شورایاری قنات کوثر با برگزاری مسابقات و جشن‌هایی سعی دارد افراد را شناسایی کند. آن‌ها سال قبل دارنده‌ی مدال طلا در کشتی ناشنوایان (حمید مرادی) را که ساکن محله است از این طریق شناسایی کردند. در شورایاری محله‌ی تهرانپارس غربی نیز از نخبگان درخواست کرد که توان خود را در حل مشکلات و امور محله به کار گیرند. چند نفر از نخبگان عضو شورایاری این محله هستند. این شورایاری تلاش دارد نخبگان را در کمیته‌های کارشناسی سازماندهی کند.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

شهرداری می‌تواند با کمک شورایاری، نخبگان را شناسایی کند و از توانایی آن‌ها در زمینه‌های مرتبط بهره گیرد[۸۹]. در این زمینه بایستی روی تعریفی از نخبگان اجماع حاصل شود و طرق شناسایی و سازماندهی آن‌ها و چگونگی استفاده از ظرفیت نخبگان مشخص‌تر و رویه‌ی واحدی در سطح محله‌ها در این‌خصوص به‌کار گرفته شود. این نکته نیز لازم به‌ذکر است که نخبگان قشری هستند که می‌توانند به‌طور فرامحله‌ای نیز فعالیت کنند.

۵- نتیجه‌گیری

نتایج پژوهش نشان می‌دهد که در گذشته تجارب گوناگون مشارکت شهروندان در حوزه‌های مختلف فعالیت‌های شهرداری و دیگر سازمان‌های مدیریت شهری وجود داشته است. تجربیات مشارکتی در سال‌های قبل به‌ویژه در اوایل انقلاب بیش‌تر مبتنی بر زمینه‌های عمرانی، رفاهی و خدماتی بوده و تمامی جوانب مالی، تأمین نیروی انسانی و مدیریت آن بر عهده‌ی خود اهالی محله و خودجوش بوده است. امروزه نیز همان‌طور که به تفصیل اشاره شد، نمونه‌هایی از تجربه‌های مشارکتی وجود دارد. باتوجه به الگوهای مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهر، تجارب مشارکتی را می‌توان، آن‌طور که در جدول شماره‌ی سه آمده، دسته‌بندی کرد.

جدول شماره‌ی سه- دسته‌بندی تجارب مشارکتی بر اساس الگوهای مشارکت شهروندان در حوزه‌ی وظایف شهرداری

محله	تجربه‌ی مشارکتی	زمینه‌ی مشارکت	سازمان مشارکت		نوع مشارکت		
			بدون تشکیلات	مداوم و دارای تشکیلات	مدیریت و تصمیم‌گیری	تأمین مالی	تأمین نیروی انسانی
شمیران‌نو	راه‌اندازی خانه‌ی سلامت	رفاه اجتماعی	✓		✓	✓	✓
	کارآفرینی	رفاه اجتماعی	✓		✓		
	طرح دوام یا داوطلب واکنش اضطراری محله	تأمین ایمنی		✓			✓

[۸۹]. شهرداری تاکنون در این زمینه اقداماتی را نیز انجام داده است لیکن چندان برجسته نیست.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

ادامه‌ی جدول شماره‌ی سه- دسته‌بندی تجارب مشارکتی بر اساس الگوهای مشارکت شهروندان در حوزه‌ی وظایف شهرداری

محله	تجربه‌ی مشارکتی	زمینه‌ی مشارکت	سازمان مشارکت		نوع مشارکت		
			بدون تشکیلات	مداوم و دارای تشکیلات	مدیریت و تصمیم گیری	تأمین مالی	تأمین نیروی انسانی
شمیران‌نو	راه‌اندازی خانه‌ی سلامت	رفاه اجتماعی	✓		✓	✓	✓
	کارآفرینی	رفاه اجتماعی	✓		✓		
	طرح دوام یا داوطلب واکنش اضطراری محله	تأمین ایمنی		✓			✓
لویزان – شیان – شهرک ولیعصر	تبدیل قبرستان به پارک	امور محیط زیست	✓		✓	✓	✓
مبارک‌آباد – حسین‌آباد	ایجاد زمین ورزشی	رفاه اجتماعی	✓		✓		✓
	تهیه ی کانکس پلیس محله	تأمین ایمنی	✓			✓	
	حفظ و جلوگیری از تخریب و تصرف عمارت عین‌الدوله	تأمین ایمنی	✓				✓
کوهسار	مشارکت مردم در نظافت کوچه	خدمات شهری	✓		✓		✓
مجیدآباد	مشارکت هیأت جوانان اباعبداله‌الحسین در ترک و پیشگیری اعتیاد	تأمین ایمنی		✓	✓	✓	✓
	مشارکت هیأت جوانان اباعبداله الحسین درنگهداری از زمین چمن ورزشی و تأسیس زمین‌های خاکی	امور رفاهی		✓	✓	✓	✓
	مشارکت هیأت جوانان ابا عبداله‌الحسین در برگزاری مسابقات قرآن و ورزشی	فعالیت نظارتی مدیریتی		✓	✓	✓	✓
قنات کوثر تهران‌پارس غربی	فعالیت‌های شورایاری در زمینه‌سازی و جلب مشارکت‌های مردمی	امور رفاهی، فعالیت نظارتی مدیریتی		✓	✓	✓	✓

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

براساس تحلیل مذکور، تجارب مشارکتی در زمینه‌های گوناگونی بوده و اکثر آن‌ها هر سه نوع مشارکت در مدیریت، تأمین مالی و تأمین نیروی انسانی را به‌طور هم زمان داراست. تجاربی که مبتنی بر مدیریت شورایاری و گروه‌های سازمان یافته است، دارای استمرار بیش‌تری است درحالی که دیگر تجارب در یک مقطع خاص رخ داده و از تشکیلات خاصی برخوردار نیستند. وجود هیأت‌های مذهبی به‌عنوان گروه‌های دائمی‌تر و فعالیت نهاد شورایاری به‌عنوان نهادی مردمی و رسمی، این ظرفیت را ایجاد کرده که بتوان به مشارکت‌های دائمی و برنامه‌ریزی‌شده‌تری در راستای اداره‌ی امور شهری دست یافت که این ظرفیت را باید نهادهای مدیریت شهری به‌ویژه شهرداری دریابند. باتوجه به نقش سازماندهی در تداوم مشارکت؛ ضرورت دارد تا نهادهای متولی اداره‌ی شهر، از ظرفیت گروه‌ها و انجمن‌های دارای تشکیلات به‌منظور استمراربخشی به مشارکت‌های مقطعی اقدامات لازم را به‌عمل آورند که البته این امر مستلزم تشخیص بسترها و زمینه‌های مشارکت و عوامل مرتبط با آن و نیز آسیب‌شناسی آن است.

باتوجه به یافته‌های پژوهش، سه محور عمده را می‌توان به‌عنوان آسیب‌های مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهری منطقه‌ی چهار عنوان کرد که عبارتند از آسیب‌های مرتبط با ویژگی‌های جمعیتی و سکونت‌گاهی منطقه، آسیب‌های مرتبط با نهاد مدیریت شهری (شهرداری) و آسیب‌های نشأت‌گرفته از ویژگی‌های شهروندان. حذف و یا کاهش و اصلاح این آسیب‌ها و یا پیشگیری از آن‌ها در شرایطی دیگر، نیازمند بهره‌گیری از معدود تجربه‌های موجود و الگوهای مرتبط با آنان با درنظر گرفتن زمینه‌ها و بسترهای مشارکتی منطقه و عوامل تأثیرگذار است. آن‌طور که نتایج نشان داد بسترهای متنوّعی در منطقه وجود دارند که زمینه‌ی رفتار مشارکتی را فراهم می‌کنند. حضور هیأت‌های مذهبی و فراوانی امور خیریه در منطقه، فعالیت اماکن مذهبی در حوزه ی مشارکت، فعالیت شورایاری و وجود شورایاری‌های فعال و نخبگان در سطح محلات از زمینه‌های بالقوه و بالفعلی هستند که بستر مشارکت را فراهم کرده و یا می‌کنند. فهرست آسیب‌های مشارکت و زمینه‌های آن در سطح منطقه بیان کننده هم‌خوانی این عوامل با دیدگاه‌های نظری مرتبط با مشارکت است. همان‌طور که در جدول شماره‌ی یک مشاهده شد، عوامل فراوانی هستند که مشارکت را تقویت و یا تضعیف می‌کنند. از این‌رو می‌توان گفت که عواملی که به‌عنوان آسیب مشارکت و یا زمینه‌ی آن در سطح منطقه شناخته شده‌اند، باتوجه به پشتوانه‌ی نظری موجود، عوامل متقنی محسوب می‌شوند و در پرتو این دیدگاه‌ها و یافته‌های تجربی پژوهش که هم‌خوانی

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

بالایی با آن دیدگاه‌ها دارند، امکان یک برنامه‌ریزی استراتژیک به‌منظور استمرار تجارب مشارکتی در منطقه با درنظرگرفتن محدودیت‌ها و ظرفیت‌هایی که برشمرده شد، وجود دارد.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

منابع و مآخذ

۱. اینگلهارت، رونالد (۱۳۷۳) **تحول فرهنگی در جامعه‌ی پیشرفته صنعتی**، ترجمه‌ی مریم وتر، تهران: انتشارات کویر.

۲. حریری، نجلا (۱۳۸۵) **اصول و روش‌های پژوهش کیفی**، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه آزاد اسلامی واحد علوم و تحقیقات.

۳. حکمت‌نیا، حسن و میرحسین موسوی (۱۳۸۵) «تحلیل تاریخی از مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهرهای ایران»، **مجله‌ی تحقیقات جغرافیایی**، بهار، ۲۱،۱پیاپی ۸۰، ص:۱۲۱-۱۳۶.

٤. ذکایی، مرجان (۱۳۸۱) «شهرسازی مشارکتی محله‌ی مسلم بن عقیل: قرائتی نو از باورهای دیروز»، **ماهنامه ی شهرداری‌ها**، شماره‌ی ۳۹، مرداد ماه، ص ٤٨-٥٤.

۵. رفیع‌پور، فرامرز (۱۳۸۲) **تکنیک‌های خاص تحقیق در علوم اجتماعی**، چاپ اول، تهران: شرکت سهامی انتشار.

٦. ریتزر، جورج (۱۳۸۳) **نظریه‌ی جامعه شناسی در دوران معاصر**، ترجمه‌ی محسن ثلاثی، چاپ هشتم، تهران: انتشارات علمی.

۷. سایت اداره‌ی کل آموزش و مشارکت‌های اجتماعی شهرداری تهران (shahrvandi.tehran.ir).

۸. سایت شهرداری منطقه ٤ تهران: www.region٤.tehran.ir، «شرح فعالیت معاونت‌های شهرداری»، تاریخ درج مطلب: (؟)، تاریخ اخذ مطلب:۱۳۸۸/٤/۲۰.

۹. سعیدی، محمدرضا (۱۳۸۲) **درآمدی بر مشارکت مردمی و سازمان‌های غیردولتی**، تهران: انتشارات سمت.

۱۰. **شهرداری منطقه‌ی ٤ تهران**، معاونت هماهنگی و برنامه‌ریزی، واحد GIS، «نقشه‌های محلات ۲۰ گانه منطقه ٤ شهرداری تهران»، خرداد ماه ۱۳۸۸.

۱۱. الشوکی، سید یحیی (۱۳۸۳) **بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر مشارکت اجتماعی (مشارکت اجتماعی شهروندان در اداره‌ی امور شهر)، مورد منطقه‌ی ٦ تهران**، پایان نامه‌ی کارشناسی ارشد رشته علوم اجتماعی گرایش برنامه‌ریزی رفاه اجتماعی، دانشکده‌ی علوم اجتماعی، دانشگاه تهران.

۱۲. طالب، مهدی (۱۳۷٦) «مشارکت، شرط لازم دخالت در بافت‌های شهری»، **مجموعه مقالات همایش بافت‌های شهری**، مهرماه، تهران: وزارت مسکن و شهرسازی.

۱۳. طوسی، محمدعلی (۱۳۷۰) «مشارکت به چه معناست»، **مدیریت دولتی**، دوره‌ی جدید، شماره‌ی سیزدهم، تهران: انتشارات مرکز آموزش مدیریت دولتی.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

١٤. عبداله‌پور، جمال، مختارپور، حسن و رجبعلی مختارپور (١٣٩٠) «مشارکت شهروندان در حوزه وظایف شهرداری: مطالعه‌ی موردی شهروندان منطقه‌ی ٤ شهرداری تهران»، **فصلنامه‌ی مطالعات مدیریت شهری**، سال سوم، شماره‌ی ششم، تابستان، ص: ٢٥-٤٥.

١٥. عبداله‌پور، جمال، مختارپور، حسن و رجبعلی مختارپور (١٣٩٢)« مشارکت‌پذیری شهروندان در حوزه‌ی وظایف شهرداری: مطالعه‌ی موردی شهروندان منطقه‌ی ٤ شهرداری تهران»، **دوفصلنامه‌ی مدیریت شهری**، شماره‌ی ٣١، بهار و تابستان، ص: ١٥٧-١٧٤.

١٦. علوی‌تبار، علیرضا (١٣٧٩) **مشارکت در اداره‌ی امور شهرها: بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره‌ی امور شهرها (تجارب جهانی و ایران)**، جلد اول، چاپ اول، تهران: انتشارات سازمان شهرداری‌های کشور.

١٧. غفاری، غلامرضا و محسن‌نیازی (١٣٨٦) **جامعه‌شناسی مشارکت**، چاپ اول، تهران: نشر نزدیک.

١٨. الغنمی، ام. ار. (١٣٧٢) «بحران فقر روستایی، آیا مشارکت می‌تواند آن را از بین ببرد»، ترجمه‌ی ناصر اوکتابی، **فصلنامه‌ی روستاو توسعه**، شماره‌ی پنجم، تهران: مرکز مطالعات و تحقیقات روستایی، وزارت جهاد سازندگی.

١٩. گروه مشاوران راهبرد فردا (١٣٨٨) **طرح پژوهشی راهکارهای جلب مشارکت شهروندان در حوزه‌ی فعالیت شهرداری منطقه‌ی ٤ تهران**، گزارش منتشر نشده، شهرداری منطقه ٤ تهران.

٢٠. محسنی تبریزی، علیرضا (١٣٦٩) **بررسی زمینه‌های مشارکتی روستاییان و ارتباط آن با ترویج کشاورزی**، تهران: معاونت ترویج و مشارکت مردمی جهاد سازندگی تهران.

٢١. واعظ مهدوی، محمدرضا و همکاران (١٣٨٧) **راهنمای توانمندسازی شهروندان و محلات شهر برای ارتقای سلامت**، چاپ دوم، تهران: نشر مهر راوش.

٢٢. Axelrod, M. (١٩٥٠) «Urban Structure and Participation», **American Sociological Review**, Vol. ٢١, Issue ١, pp: ١٣-١٨.

٢٣. Colin, R. (١٩٨٦) **The Institutionalization of Participation in Development**, in Participation in Development, Paris: unesco.

٢٤. Gaotri, H. (١٩٨٦) **Popular Participation in Development**, in Participation in Development, Paris: unesco.

٢٥. Lerner, D. (١٩٥٨) **The Passing of Traditional Society Modernizing the Middle East**, New York: Free Press.

٢٦. Molinas, j. (١٩٩٨) «The Impact of Inequality, Gender, **External Assistance** and Social Capital on Local –Level Cooperation»**World Developmen**t, Vol. ٢٦, No. ٣, Elsevier Science Ltd.

٢٧. Shepherd A. (١٩٩٨) **Sustainable Rural Development**, London: Macmillan.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

۲۸. Wilson, J. and K. Music (۱۹۹۷) **work and volunteering: the long arm of the job, social forces**, University North Carolina press, chapel Hill, YC ۸٤۲.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]

This document was created with Win2PDF available at http://www.win2pdf.com.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.
This page will not be added after purchasing Win2PDF.

[Downloaded from scdsjournal.ir on 2026-11-19]